

Kohtulahendite kogumik

EUROOPA KOHTU OTSUS (viies koda)

21. jaanuar 2016*

Eelotsusetaotlus — Konkurents — Keelatud kokkulepped — Kooskõlastatud tegevus — Ühises elektroonilises reiside pakkumise süsteemis osalevad reisibürood — Internetis reiside ostul hinnaalanduste määrade automaatne piiramine — Süsteemihalduri teade piirangu kohta — Vaikiv kokkulepe, mille võib kvalifitseerida kooskõlastatud tegevuseks — Kokkuleppe ja kooskõlastatud tegevuse koosseisu tunnused — Tõendite ja nõutava tõendatuse taseme hindamine — Liikmesriikide menetlusautonoomia — Tõhususe põhimõte — Süütuse presumptsioon

Kohtuasjas C-74/14,

mille ese on ELTL artikli 267 alusel Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas'e (Leedu kõrgeim halduskohus) 17. jaanuari 2014. aasta otsusega esitatud eelotsusetaotlus, mis saabus Euroopa Kohtusse 10. veebruaril 2014, menetluses

Eturas UAB,

AAA Wrislit UAB,

Baltic Clipper UAB,

Baltic Tours Vilnius UAB,

Daigera UAB,

Ferona UAB,

Freshtravel UAB,

Guliverio kelionės UAB,

Kelionių akademija UAB,

Kelionių gurmanai UAB,

Kelionių laikas UAB,

Litamicus UAB,

Megaturas UAB,

Neoturas UAB,

* Kohtumenetluse keel: leedu.

TopTravel UAB,

Travelonline Baltics UAB,

Vestekspress UAB,

Visveta UAB,

Zigzag Travel UAB,

ZIP Travel UAB

versus

Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba,

menetluses osalesid:

Aviaeuropa UAB,

Grand Voyage UAB,

Kalnų upė UAB,

Keliautojų klubas UAB,

Smaragdas travel UAB,

700LT UAB,

Aljus ir Ko UAB,

Gustus vitae UAB,

Tropikai UAB,

Vipauta UAB,

Vistus UAB,

EUROOPA KOHUS (viies koda),

koosseisus: neljanda koja president T. von Danwitz viienda koja presidendi ülesannetes, kohtunikud D. Šváby, A. Rosas, E. Juhász (ettekandja) ja C. Vajda,

kohtujurist: M. Szpunar,

kohtusekretär: ametnik M. Aleksejev,

arvestades kirjalikus menetluses ja 7. mai 2015. aasta kohtuistungil esitatut,

arvestades seisukohti, mille esitasid:

— AAA Wrislit UAB, esindajad: *advokatė* L. Darulienė ja *advokatė* T. Blažys,

- Baltic Clipper UAB, esindajad: *advokatė* J. Petrulionis, *advokatė* L. Šlepaitė ja *advokatė* M. Juonys,
 - Baltic Tours Vilnius UAB ja Kelionių laikas UAB, esindajad: *advokatė* P. Koverovas ja *advokatė* R. Moisejevas,
 - Guliverio kelionės UAB, esindajad: *advokatė* M. Juonys ja *advokatė* L. Šlepaitė,
 - Kelionių akademija UAB ja Travelonline Baltics UAB, esindaja: *advokatė* L. Darulienė,
 - Megaturas UAB, esindaja: *advokatas* E. Kisielius,
 - Vestekspress UAB, esindajad: *advokatė* L. Darulienė, *advokatė* R. Moisejevas ja *advokatė* P. Koverovas,
 - Visveta UAB, esindaja: *advokatas* T. Blažys,
 - Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba, esindajad: E. Pažėraitė ja S. Tolušytė,
 - Keliautojų klubas UAB, esindajad *advokatė* E. Burgis ja *advokatė* I. Sodeikaitė,
 - Leedu valitsus, esindajad: D. Kriauciūnas, K. Dieninis ja J. Nasutavičienė,
 - Austria valitsus, esindaja: C. Pesendorfer,
 - Euroopa Komisjon, esindajad: A. Biolan, V. Bottka ja A. Steiblytė,
- olles 16. juuli 2015. aasta kohtuistungil ära kuulanud kohtujuristi ettepaneku,
on teinud järgmise

otsuse

- 1 Eelotsusetaotlus puudutab ELTL artikli 101 tõlgendamist.
- 2 Taotlus on esitatud kohtuvaidluses ühelt poolt reisibüroode Eturas UAB (edaspidi „Eturas»), AAA Wristlit UAB, Baltic Clipper UAB, Baltic Tours Vilnius UAB, Daigera UAB, Feronia UAB, Freshtravel UAB, Guliverio Kelionės UAB, Kelionių akademija UAB, Kelionių gurmanai UAB, Kelionių laikas UAB, Litamicus UAB, Megaturas UAB, Neoturas UAB, Top Travel UAB, Travelonline Baltics UAB, Vestekspress UAB, Visveta UAB, Zigzag Travel UAB ja ZIP Travel UAB ning teiselt poolt Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba (Leedu Vabariigi konkurentsinoõukogu, edaspidi „konkurentsinoõukogu”) vahel seoses otsusega, mille alusel viimane mõistis reisibüroodelt välja trahvid konkurentsivastases tegevuses kokkuleppimise ja selle tegevusega tegelemise eest.

Õiguslik raamistik

Liidu õigus

- 3 Nõukogu 16. detsembri 2002. aasta määruse (EÜ) nr 1/2003 [EL toimimise] lepingu artiklites [101] ja [102] sätestatud konkurentsieeskirjade rakendamise kohta (EÜT 2003, L 1, lk 1; ELT eriväljaanne 08/02, lk 205) põhjenduses 5 on ette nähtud:

„Ühenduse konkurentsieeskirjade tõhusa rakendamise ja samal ajal põhiliste kaitseõiguste järgimise tagamiseks tuleks käesoleva määrusega reguleerida asutamislepingu artiklites [101] ja [102] sätestatud töendamiskohustust. Osapool või asutus, kes väidab, et asutamislepingu artikli [101] lõiget 1 ja artiklit [102] on rikutud, peab olema kohustatud seda tavapäraste õiguslike nõuete kohaselt tõendama. Tuvastatud rikkumisega seoses kaitset taotlev ettevõtja või ettevõtjate ühendus peab tavapäraste õiguslike nõuete kohaselt tõendama, et sellise kaitse taotlemise tingimused on täidetud. Käesolev määrus ei mõjuta töendamisnõudeid käsitlevaid siseriiklike eeskirju ega ka liikmesriikide konkurentsiasutuste ja kohtute kohustust teha kindlaks konkreetse juhtumi asjakohased faktid, tingimused et sellised eeskirjad ja kohustused on kooskõlas ühenduse õiguse üldpõhimõtetega.”

- 4 Määruse artiklis 2 „Tõendamiskoormis” on sätestatud:

„Kõigi asutamislepingu artiklite [101] ja [102] kohaldamisega seotud siseriiklike või ühenduse menetluste puhul lasub asutamislepingu artikli [101] lõike 1 või artikli [102] rikkumisega seotud töendamiskohustus osapoolel või asutusel, kes teeb avalduse väidetava rikkumise kohta. Asutamislepingu artikli [101] lõikest 3 tulenevat eelist taotleval ettevõtjal või ettevõtjate ühendusel lasub kohustus tõendada, et kõnealuse lõike tingimused on täidetud.”

Põhikohtuasi ja eelotsuse küsimused

- 5 Eelotsusetaotlusest selgub, et Eturas on programmi E-TURAS ainuõiguste omanik ja ka haldur.
- 6 Kõnealune programm on veebipõhine reiside broneerimise ühine süsteem. Programm võimaldab reisibüroodel, kes on lepinguga omandanud Eturaselt programmi kasutamise litsentsi, pakkuda selle veebisaidi kaudu müügiks reise vastavalt Eturase poolt kindlaks määratud ühtse broneerimise esitlemise viisile. Eespool mainitud litsentsilepingus ei ole ühtegi tingimust, mis lubaks programmi halduril muuta süsteemi kasutatavate reisibüroode määratud hindasid nende müüdavatel teenustel.
- 7 Igal reisibürool on programmis E-TURAS isiklik elektrooniline konto, kuhu ta saab siseneda salasõna abil, mis antakse talle litsentsilepingu allkirjastamisel. Selle konto kaudu on reisibürool juurdepääs broneerimissüsteemi E-TURAS spetsiifilisele postkastile, mis toimib e-postkastina. Selle postkasti kaudu saadetud teated on käsitletavad ka e-kirjana ning järelikult peab saaja need lugemiseks eelnevalt avama.
- 8 Konkurentsinäukogu alustas 2010. aastal uurimist teabe alusel, mille edastas üks broneerimissüsteemi E-TURAS kasutatav reisibüroo ning mille kohaselt reisibürood kooskõlastasid omavahel hinnaalandusi reisidele, mida müüdi selle süsteemi vahendusel.
- 9 Uurimise käigus tuvastati, et Eturase direktor saatis paljudele reisibüroodele või vähemalt ühele neist e-kirja „Hääletamine”, milles ta palus adressaadil avaldada arvamust võimaluse kohta vähendada internetis tehtavate hinnaalanduste määra, langetades selle 4%-lt vahemikku 1–3%.

- 10 Programmi E-TURAS haldur saatis 27. augustil 2009 kell 12.20 programmisese e-postkasti kaudu igal juhul vähemalt kahele asjaomasele reisibüroole teate „Teade, mis puudutab internetis reise broneeringute hinnaalanduste vähendamist vahemikus 0–3%” (edaspidi „põhikohtuasjas kõne all olev teade”), mis oli sõnastatud järgmiselt:
- „Võttes arvesse reisibüroode avaldusi, ettepanekuid ja soove internetis reise broneeringute hinnaalanduste määra kohaldamise suhtes, võimaldame teha hinnaalandusi internetis individuaalselt vahemikus 0–3%. See hinnaalanduse määra „lagi” aitab säilitada vahendustasu ja ühtlustada konkurentsitingimusi. Tähelepanu! Reisibürood, kes pakuvad hinnaalandusi määraga üle 3% - [seda] vähendatakse automaatselt 3%-le alates kella 14.00-st. Kui te olete levitanud teavet hinnaalanduste määrade kohta, palume teil teavet seetõttu muuta.”
- 11 Pärast 27. augustit 2009 avaldati kaheksa reisibüroo veebisaidil reklaam 3%-suuruse hinnaalanduse kohta pakutavatelt reisidelt. Broneeringu tegemisel avanes aken, kus oli märgitud, et valitud reisile kehtib 3%-suurune hinnaalandus.
- 12 Konkurentsinoökogu läbi viidud uurimine võimaldas tuvastada, et pärast põhikohtuasjas kõne all oleva teate saatmist programmi E-TURAS tehtud tehnilised muudatused kinnitasid, et kuigi asjaomastel reisibüroodel ei olnud piiratud teha oma klientidele rohkem kui 3%-suurusi hinnaalandusi, oli vastavate hinnaalanduste tegemiseks siiski vajalik, et reisibürood täidaksid täiendavaid tehnilisi formaalsusi.
- 13 Oma 7. juuni 2012. aasta otsuses leidis konkurentsinoökogu, et 30 reisibürood ning Eturas tegelesid ajavahemikus 27. augustist 2009 kuni 2010. aasta märtsi lõpuni konkurentsivastase tegevusega, mis oli seotud hinnaalandustega programmi E-TURAS vahendusel tehtud broneeringutele.
- 14 Otsuse kohaselt algas konkurentsivastane tegevus päeval, mil põhikohtuasjas kõne all olev teade hinnaalanduste määra vähendamise kohta ilmus broneerimissüsteemi E-TURAS ning mil kõnealuse süsteemi käitamisel hinnaalanduste määra süstemaatilist piirangut rakendada hakati.
- 15 Konkurentsinoökogu leidis, et need reisibürood, kes kasutasid kõnealusel perioodil broneerimissüsteemi E-TURAS ning kes ei esitanud sellele vastuväiteid, vastutavad konkurentsieeskirjade rikkumise eest, kuna nad võisid põhjendatult eeldada, et süsteemi kõik teised kasutajad piirduvad samuti maksimaalselt 3%-suuruste hinnaalandustega. Konkurentsinoökogu järeldas sellest, et reisibürood olid vastastikku teadlikud hinnaalanduste määrast, mida nad tulevikus kohaldada kavatsesid, ning väljendasid seega kaudselt – olles kaudselt või vaikimisi nõus – ühist tahet oma tegevuse suhtes kõnealusel turul. Konkurentsinoökogu järeldas sellest, et reisikorraldajate tegevust kõnealusel turul tuleb analüüsida kui kooskõlastatud tegevust, ning leidis, et kuigi Eturas sellel turul ei tegutses, aitas ta rikkumisele kaasa.
- 16 Konkurentsinoökogu tunnistas seetõttu Eturase ja asjaomased reisibürood süüdi muu hulgas ELTL artikli 101 lõike 1 rikkumises ja määras neile trahvid. Reisibüroole, kes teatasid konkurentsinoökogule rikkumisest, anti leebema kohtlemise programmi raames kaitse trahvi eest.
- 17 Põhikohtuasja hagejad vaidlustasid konkurentsinoökogu otsuse Vilniaus apygardos administracinis teismas'es (Vilniuse esimese astme halduskohus). Kõnealune kohus rahuldab 8. aprilli 2013. aasta otsusega kaebuse esitajate nõuded osaliselt ja vähendas määratud trahvide summat.
- 18 Nii põhikohtuasja hagejad kui ka konkurentsinoökogu esitasid selle otsuse peale apellatsioonkaebuse Lietuvos vyriausiasis administracinis teismasele (Leedu kõrgeim halduskohus).
- 19 Põhikohtuasja hagejad kinnitavad, et nad ei tegelenud kooskõlastatud tegevusega ELTL artikli 101 lõike 1 või vastavate siseriiklike õigusnormide tähenduses. Nad leiavad, et neid ei saa lugeda vastutavaks Eturase ühepoolse tegevuse eest. Osa hagejatest väidab, et nad ei saanud või lugenud

põhikohtuasjas kõne all olevat teadet, kuna programmi E-TURAS kasutamine moodustab tühise osa nende käibest ning et nad ei pööranud tähelepanu programmi tehtud muudatustele. Nende kinnitusel jätkasid nad teabesüsteemi kasutamist isegi pärast hinnaalanduste ülempiiri tehnilist rakendamist ajal, mil neil puudus muu teabesüsteem ning mil oli liiga kulukas vastav süsteem ise välja arendada. Lõpuks kinnitavad nad, et üldjuhul ei olnud hinnaalandused piiratud, kuna asjaomastel reisibüroodel on alati võimalus teha klientidele täiendavaid individuaalseid püsikliendihinnaalandusi.

- 20 Konkurentsinsõukogu kinnitab, et broneerimissüsteemiga E-TURAS said põhikohtuasja hagejad vahendi kooskõlastada oma tegevust ja sellega kadus igasugune koosolekute korraldamise vajadus. Siinkohal väidab konkurentsinsõukogu esiteks, et süsteemi kasutamise tingimused võimaldasid hagejatel isegi otsese kontaktita saavutada hinnaalanduste piiramise osas „tahete kokkulangemine”, ning teiseks, et hinnaalanduste piiramisele vastuväidete esitamata jätmine on võrdsustatav vaikimisi heakskiitmisega. Konkurentsinsõukogu märgib, et süsteem toimis ühetaolistel tingimustel ja oli hõlpsasti tuvastatav põhikohtuasjas kõne all olevate reisibüroode veebisaitidel, kus avaldati teavet kohaldatavate hinnaalanduste kohta. Reisibürood ei esitanud kehtestatud piirangu suhtes hinnaalanduste puhul vastuväiteid ning andsid seega üksteisele teada, et nad kohaldavad piiratud määraga hinnaalandusi, kõrvaldades seega ebakindluse hinnaalanduste määra suhtes. Konkurentsinsõukogu leiab, et põhikohtuasja hagejad olid kohustatud tegutsema ettevaatlikult ja vastutustundlikult ning nad ei võinud eirata ega jätta arvesse võtmata teateid, mis puudutasid nende majandustegevuses kasutatavaid vahendeid.
- 21 Eelotsusetaotluse esitanud kohus soovib teada, kuidas tuleb tõlgendada ELTL artikli 101 lõiget 1, ja eelkõige seda, kuidas nimetatud sätte kohaldamisel jaguneb tõendamiskoormis. Kohus kahtleb selles, kas käesoleval juhul on täidetud kriteeriumid horisontaalses kooskõlastatud tegevuses asjaomaste reisibüroode osalemise tuvastamiseks.
- 22 Eelotsusetaotluse esitanud kohus toonitab selles osas, et käesoleval juhul seisneb peamine tõend süüdimõistva otsuse langetamisel üksnes eelduses, et asjaomased reisibürood pidid või oleksid pidanud lugema põhikohtuasjas kõne all olevat teadet ning oleksid pidanud mõistma kogu probleemistikku, mis kaasnes otsusega piirata pakutavate reise hinnaalanduste määrasid. Siinkohal märgib eelotsusetaotluse esitanud kohus, et konkurentsioigusrikkumiste eest karistamisel kehtib süütuse presumptsioon, ning on kahtleval seisukohal, kas põhikohtuasjas kõne all olevaid reisibüroosid saab mõista süüdi üksnes neist esimese eelduse alusel, seda enam, et teatud reisibürood eitasid seda, et nad olid teadlikud põhikohtuasjas kõne all olevast teatest, samas kui teised neist müüsid oma esimese reisi alles pärast rakendatud tehnilisi muudatusi või ei müünud broneerimissüsteemi E-TURAS vahendusel üldse midagi.
- 23 Samal ajal möönab eelotsusetaotluse esitanud kohus, et broneerimissüsteemi E-TURAS kasutades teadsid või pidid reisibürood tingimata teadma, et süsteemi kasutavad ka nende konkurendid, mistõttu on võimalik järeldada, et reisibürood pidid üles näitama nii ettevaatust kui hoolsust ning seega ei saanud nad jätta laekunud teateid lugemata. Siinkohal märgib eelotsusetaotluse esitanud kohus, et osa konkurentsinsõukogu poolt karistatud reisibüroodest tunnistas, et nad olid teadlikud põhikohtuasjas kõne all oleva teate sisust.
- 24 Eelotsusetaotluse esitanud kohus soovib seetõttu kindlaks teha, kas tema lahendatava kohtuasja asjaoludel võib pelk viide teatele, mis puudutab hinnaalanduste määra piiramist, olla piisav tõend, mis kinnitab või võimaldab eeldada, et broneerimissüsteemis E-TURAS osalenud ettevõtjad teadsid või pidid tingimata sellest piirangust teadma, kuigi enamik neist väidab, et nad ei olnud sellest piirangust teadlikud, teatud bürood neist ei muutnud tegelikult kohaldatud hinnaalanduse määra ning kolmandad ei müünud kõnealusel perioodil süsteemi kaudu ühtegi reisi.

25 Neil asjaoludel otsustas Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (Leedu kõrgeim halduskohus) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

- „1. Kas ELTL artikli 101 lõiget 1 tuleb tõlgendada nii, et olukorras, kus ettevõtjad osalevad käesolevas kohtuasjas kirjeldatud ühises teabesüsteemis ja konkurentsinookogu on tõendanud, et kõnealuses süsteemis avaldati süsteemiteade hinnaalanduste tegemise piiramise kohta ja nähti ette tehniline piirang hinnaalanduse määra programmi sisestamiseks, saab eeldada, et avaldatud teade oli või oleks tingimata pidanud olema nendele ettevõtjatele teada, ja kuna viimased ei olnud hinnaalanduste piirangu kohaldamise vastu, siis kiitsid nad selle vaikimisi heaks, mistõttu võib neid pidada vastutavaks kooskõlastatud tegevuse eest ELTL artikli 101 lõike 1 tähenduses?
2. Kui esimesele küsimusele vastatakse eitavalt, siis milliseid tegureid oleks tulnud arvesse võtta, et teha kindlaks, kas ühises teabesüsteemis osalevad ettevõtjad on põhikohtuasja asjaoludel osalenud kooskõlastatud tegevuses ELTL artikli 101 lõike 1 tähenduses?”

Eelotsuse küsimuste analüüs

- 26 Oma küsimustega, mida tuleb analüüsida koos, palub eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt selgitada, kas ELTL artikli 101 lõiget 1 tuleb tõlgendada nii, et kui sellise teabesüsteemi haldur, mille eesmärk on reisibüroodel võimaldada müüa reise oma veebisaidil vastavalt ühtse broneerimise viisile, saadab nendele ettevõtjatele isikliku e-postkasti kaudu teate hoiatusega, et süsteemi vahendusel müüdüd toodetele tehtavatel hinnaalandustel on nüüdsest ülempiir ning et pärast selle teate edastamist tehakse kõnealusesse süsteemi tehnilised muudatused selle meetme rakendamiseks, siis tuleb eeldada, et nimetatud ettevõtjad teadsid või pidid tingimata teadma sellest teatest, ning kuna nad ei esitanud selle tegevuse kohta ühtki vastuväidet, siis osalesid nad kooskõlastatud tegevuses selle sätte tähenduses.
- 27 Kõigepealt tuleb meelde tuletada Euroopa Kohtu praktikat, mille kohaselt peab iga ettevõtja otsustama sõltumatult, mil viisil ta kavatseb ühisturul tegutseda. Sõltumatuse nõudega on seega oluliselt vastuolus igasugune ettevõtjate omavaheline otsene või kaudne suhtlemine, millega võidakse mõjutada olemasoleva või potentsiaalse konkurenti tegevust turul või anda sellisele konkurendile teada, kuidas ettevõtja ise on otsustanud tegutseda või kavatseb hakata turul tegutsema, kui sellise suhtluse eesmärk või tagajärg on niisuguste konkurentsitingimuste tekkimine, mis ei vasta kõnealuse turu normaalsetele tingimustele (vt selle kohta kohtuotsus T-Mobile Netherlands jt, C-8/08, EU:C:2009:343, punktid 32 ja 33 ning seal viidatud kohtupraktika).
- 28 Euroopa Kohus on samuti juba otsustanud, et rikkumises osalemise passiivne viis, nagu asjaomase ettevõtja osalemine koosolekul, mille käigus sõlmiti konkurentsivastase eesmärgiga kokkuleppeid, ilma et ta oleks neile selgelt vastu väielnud, annab tunnistust osavõtust, mille tõttu võib teda ELTL artikli 101 alusel vastutavaks pidada, kuna õigusvastase algatuse vaikiv heakskiitmine selle algatuse sisust avalikult taganemata või sellest haldusasutusi teavitamata toob kaasa rikkumise jätkamise julgustamise ja muudab selle avastamise keeruliseks (vt selle kohta kohtuotsus AC-Treuhand vs. komisjon, C-194/14 P, EU:C:2015:717, punkt 31 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 29 Esiteks, kuna eelotsusetaotluse esitanud kohus esitab küsimuse, kas põhikohtuasjas kõne all oleva teate saatmine võib kujutada endast piisavat tõendit, selleks et tuvastada, et süsteemis osalenud ettevõtjad teadsid või pidid tingimata teadma selle sisu, siis tuleb meenutada, et vastavalt määruse nr 1/2003 artiklile 2 lasub kõigis siseriiklikes ELTL artikli 101 kohaldamise menetlustes ELTL artikli 101 lõike 1 rikkumise tõendamise koormis poolel või ametivõimul, kes seda väidab.

- 30 Kuigi määruse nr 1/2003 artiklis 2 reguleeritakse otseselt tõendamiskoormise omistamist, ei sisalda määrus siiski sätteid spetsiifilisemate menetluslike aspektide kohta. Nii puuduvad määruses nimelt normid põhimõtete kohta, mis reguleerivad tõendite hindamist ja nõutavat tõendatuse taset siseriiklikus ELTL artikli 101 kohaldamise menetluses.
- 31 Seda järeldust kinnitab määruse nr 1/2003 põhjendus 5, milles on sõnaselgelt ette nähtud, et määrus ei mõjuta tõendamisnõudeid käsitlevaid siseriiklikke eeskirju.
- 32 Väljakujunenud kohtupraktikast tuleneb ent, et kui selles valdkonnas puuduvad liidu õigusnormid, tuleb iga liikmesriigi õiguskorras need kehtestada menetlusautonoomia põhimõttest lähtudes, kuid siiski nii, et need ei oleks vähem soodsad kui siseriikliku õiguse kohaldamisalasse kuuluvaid sarnaseid olukordi reguleerivad eeskirjad (võrdvärsuse põhimõte) ja ei muudaks liidu õigusega antud õiguste teostamist tegelikult võimatuks või ülemäära keeruliseks (tõhususe põhimõte) (vt selle kohta kohtuotsused VEBIC, C-439/08, EU:C:2010:739, punkt 63, ja Nike European Operations Netherlands, C-310/14, EU:C:2015:690, punkt 28 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 33 Euroopa Kohus on küll otsustanud, et kooskõlastamise ja turul kooskõlastamises osalevate ettevõtjate tegevuse vahel põhjusliku seose eeldus, mille kohaselt võtavad nimetatud ettevõtjad, kui nad jätkavad sellel turul tegutsemist, turul oma tegevuse määramiseks arvesse konkurentidega vahetatud teavet, tuleneb ELTL artikli 101 lõikest 1 ja järelikult on see liidu õiguse – mida siseriiklik kohus peab kohaldama – lahutamatu osa (vt selle kohta kohtuotsus T-Mobile Netherlands jt, C-8/08, EU:C:2009:343, punktid 51–53).
- 34 Erinevalt sellest eeldusest ei saa siiski vastust küsimusele, kas põhikohtuasjas kõne all oleva teate pelk saatmine võib eelotsusetaotluse esitanud kohtule kõiki edastatud asjaolusid arvestades kujutada endast piisavat tõendit, selleks et tuvastada, et teate adressaadid teadsid või pidid tingimata teadma selle sisu, tuletada mõistest „kooskõlastatud tegevus” ning see ei ole selle mõistega ka lahutamatu seotud. Vastavat küsimust tuleb nimelt käsitleda küsimusena tõendite hindamise ja nõutava tõendatuse taseme kohta, mistõttu kuulub see lähtuvalt menetlusautonoomia põhimõttest ning võrdvärsuse ja tõhususe põhimõtet arvestades siseriikliku õiguse reguleerimisalasse.
- 35 Tõhususe põhimõtte kohaselt on siiski nõutav, et tõendite hindamist ja nõutavat tõendatuse taset reguleerivad õigusnormid ei tohi liidu konkurentsieeskirjade rakendamist muuta võimatuks või ülemäära raskeks ega kahjustada ELTL artiklite 101 ja 102 tõhusat kohaldamist (vt selle kohta kohtuotsus Pfeleiderer, C-360/09, EU:C:2011:389, punkt 24).
- 36 Siinkohal on kohane meelde tuletada, et lähtuvalt Euroopa Kohtu praktikast tuleb kooskõlastatud tegevuse või kokkuleppe olemasolu enamikul juhtudel tuletada teatud hulgast kokkulangevustest ja kaudsetest tõenditest, mis võivad, kui neid käsitleda koos, muu loogilise selgituse puudumisel olla konkurentsieeskirjade rikkumise tõendiks (vt selle kohta kohtuotsus Total Marketing Services vs. komisjon, C-634/13 P, EU:C:2015:614, punkt 26 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 37 Järelikult on tõhususe põhimõtte kohaselt nõutav, et liidu konkurentsioiguse rikkumist tõendataks mitte üksnes otseste tõenditega, vaid ka kaudsete tõendite abil, eeldusel et need on objektiivsed ja üksteisega kooskõlas.
- 38 Kuna eelotsusetaotluse esitanud kohtul on kahtlusi, kas on võimalik tuvastada, et reisibürood teadsid või pidid tingimata teadma põhikohtuasjas kõne all olevast teatest, siis tuleb seoses süütuse presumptsiooniga meelde tuletada, et see on liidu õiguse üldpõhimõte, mis käesoleval ajal on sätestatud Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 48 lõikes 1 (vt selle kohta kohtuotsus E.ON Energie vs. komisjon, C-89/11 P, EU:C:2012:738, punkt 72) ja mida liikmesriigid peavad järgima, kui nad kohaldavad liidu konkurentsioigust (vt selle kohta kohtuotsused VEBIC, C-439/08, EU:C:2010:739, punkt 63, ja N., C-604/12, EU:C:2014:302, punkt 41).

- 39 Süütuse presumptsiooniga on vastuolus see, kui eelotsusetaotluse esitanud kohus järeltab põhikohtuasjas kõne all oleva teate pelgast saatmisest, et asjaomased reisibürood pidid tingimata olema teadlikud teate sisust.
- 40 Süütuse presumptsiooniga ei ole samas vastuolus see, kui eelotsusetaotluse esitanud kohus leiab, et põhikohtuasjas kõne all oleva teate saatmine annab muid objektiivseid ja kooskõlas olevaid kaudseid tõendeid arvestades aluse eeldada, et põhikohtuasjas kõne all olevad reisibürood olid teadlikud teate sisust alates teate saatmise kuupäevast, tingimusel et reisibüroodel on võimalus see eeldus ümber lükata.
- 41 Ümberlükkamiseks ei saa eelotsusetaotluse esitanud kohus nõuda liigseid või ebarealseid samme. Põhikohtuasjas kõne all olevatel reisibüroodel peab olema võimalus ümber lükata eeldus, et nad teadsid põhikohtuasjas kõne all oleva teate sisust alates selle teate saatmise kuupäevast, tõendades näiteks, et nad ei ole teadet saanud või et nad ei vaadanud seda teadete välja või et nad vaatasid seda alles pärast teatud aja möödumist teate saatmisest.
- 42 Teiseks, mis puudutab asjaomaste reisibüroode osalemist kooskõlastatud tegevuses ELTL artikli 101 lõike 1 tähenduses, siis tuleb kõigepealt meelde tuletada, et kooskõlastatud tegevuse mõiste eeldab lisaks asjaomaste ettevõtjate vahelisele kooskõlastamisele turukäitumist, mis on selle kooskõlastamise tulemus, ning põhjuslikku seost nende kahe elemendi vahel (kohtuotsus *Dole Food ja Dole Fresh Fruit Europe vs. komisjon*, C-286/13 P, EU:C:2015:184, punkt 126 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 43 Edasi tuleb märkida, et põhikohtuasja – nagu see ilmneb eelotsusetaotluse esitanud kohtu kirjeldusest – iseloomustab asjaolu, et kõnealuse teabesüsteemi haldur saatis ühist konkurentsivastast tegevust puudutava teate süsteemis osalevatele reisibüroodele, kusjuures selle teatega oli võimalik tutvuda üksnes asjaomase teabesüsteemi väljal „informatiivne teade” ning millele nad hoidusid sõnaselgelt vastamast. Pärast teate saatmist sisestati süsteemi tehniline piirang, millega pandi 3%-suurune piirang hinnaalandustele, mida oli broneeringutele võimalik süsteemis kohaldada. Kuigi kõnealune piirang ei takistanud asjaomastel reisibüroodel teha oma klientidele üle 3%-suuruseid hinnaalandusi, tähendas see siiski, et selleks tuli sooritada täiendavad tehnilised toimingud.
- 44 Niisugused asjaolud kinnitavad kooskõlastamise asetleidmist nende reisibüroode vahel, kes teadsid põhikohtuasjas kõne all oleva teate sisust, sest nende puhul võib järeltada, et nad kiitsid vaikimisi heaks ühise konkurentsivastase tegevuse, kuna esinesid ka kaks ülejäänud kooskõlastatud tegevuse koosseisu tunnust, mis on välja toodud käesoleva kohtuotsuse punktis 42. Tõenditele eelotsusetaotluse esitanud kohtu antava hinnangu alusel saab reisibüroo lugeda kooskõlastamises osalenuks alates hetkest, mil ta sai teada teate sisust.
- 45 Seevastu, kui ei ole võimalik tuvastada, kas reisibüroo teadis nimetatud teatest, ei saa tema osalemist kooskõlastamises tuletada pelgalt tehnilisest piirangust, mis sisestati põhikohtuasjas kõne all olevasse süsteemi, ilma et objektiivsete ja üksteisega kooskõlas olevate kaudsete tõendite alusel oleks kindlaks tehtud, et ta kiitis vaikimisi heaks konkurentsivastase tegevuse.
- 46 Kolmandaks tuleb tõdeda, et reisibüroo võib kooskõlastatud tegevuses oma osalemise eelduse ümber lükata, kui ta tõendab, et ta teatas avalikult, et ta ei loe end selle tegevusega seotuks, või kui ta andis sellest haldusasutustele teada. Lisaks ei ole Euroopa Kohtu praktika kohaselt niisugusel juhul, nagu on põhikohtuasjas kõne all, kus ei ole tegemist salajase koosolekuga, avalikult distantseerumine või haldusasutustele teatamine ettevõtja rikkumises osalemise eelduse ümberlükkamise ainus vahend, vaid seda võib tõendada ka muude tõenditega (vt selle kohta kohtuotsus *Total Marketing Services vs. komisjon*, C-634/13 P, EU:C:2015:614, punktid 23 ja 24).

- 47 Küsimuse analüüsimisel, kas asjaomased reisibürood teatasid avalikult, et nad ei loe end põhikohtuasjas kõne all oleva kooskõlastamisega seotuks, tuleb tõdeda, et arvestades konkreetseid asjaolusid, nagu on kõne all põhikohtuasjas, ei saa olla nõutav, et distantseeruda kavatseva reisibüroo avaldus oleks tehtud kõigile konkurentidele, kes olid põhikohtuasjas kõne all oleva teate adressaadid, kuna reisibürool ei ole tegelikult võimalik teada kõiki adressaate.
- 48 Niisuguses olukorras võib eelotsusetaotluse esitanud kohus nõustuda sellega, et eelduse võib ümber lükata programmi E-TURAS haldurile esitatud selge ja otsene vastuväide.
- 49 Mis puudutab võimalust kooskõlastatud tegevuses osalemise eeldus ümber lükata muude tõendite abil kui avalik distantseerumine või haldusametustele teatamine, siis tuleb tõdeda, et kooskõlastamise ja turul kooskõlastamises osalevate ettevõtjate tegevuse vahel põhjusliku seose eelduse, mida on mainitud käesoleva kohtuotsuse punktis 33, saab põhikohtuasjas kõne all olevatel asjaoludel ümber lükata, kui tõendatakse, et pidevalt kohaldati kõnealust ülempiiri ületavat hinnaalandust.
- 50 Kõiki eespool toodud kaalutlusi arvesse võttes tuleb esitatud küsimustele vastata, et:
- ELTL artikli 101 lõiget 1 tuleb tõlgendada nii, et kui niisuguse teabesüsteemi haldur, mille eesmärk on selle veebisaidi kaudu võimaldada reisibüroodel müüa reise ühtse broneerimise viisil, saadab nendele ettevõtjatele isikliku e-postkasti kaudu teate, hoiatades neid, et süsteemi vahendusel müüdavatele toodetele tehtavatel hinnaalandustel on nüüdsest ülempiir, ning kui pärast teate edastamist sisestatakse süsteemi tehnilised muudatused, mis on selle meetme rakendamiseks vajalikud, võib nende ettevõtjate puhul alates hetkest, mil nad said teada süsteemi halduri saadetud teatest, eeldada nende osalemist kooskõlastatud tegevuses selle sätte tähenduses, kui nad hoidusid sellest tegevusest avalikult distantseerumast, ei teavitanud sellest haldusametusi või ei esitanud eelduse ümberlükkamiseks muid tõendeid, näiteks tõendit selle kohta, et pidevalt kohaldati kõnealust ülempiiri ületavat hinnaalandust.
 - Eelotsusetaotluse esitanud kohtul tuleb siseriiklike normide alusel, mis reguleerivad tõendite hindamist ja nõutavat tõendatuse taset, analüüsida, kas kõiki talle esitatud asjaolusid arvestades võib põhikohtuasjas kõne all oleva teate saatmine olla piisav tõend selleks, et tuvastada, et teate adressaadid teadsid selle sisu. Süütuse presumptsiooniga on vastuolus, kui eelotsusetaotluse esitanud kohus tõdeb, et pelk teate saatmine võib olla piisav tõend selleks, et tuvastada, et teate adressaadid tingimata teadsid selle sisu.

Kohtukulud

- 51 Kuna põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus eelotsusetaotluse esitanud kohtus pooleli oleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse siseriiklik kohus. Euroopa Kohtule seisukohtade esitamise seotud kulusid, välja arvatud poolte kohtukulud, ei hüvitata.

Esitatud põhjendustest lähtudes Euroopa Kohus (viies koda) otsustab:

ELTL artikli 101 lõiget 1 tuleb tõlgendada nii, et kui niisuguse teabesüsteemi haldur, mille eesmärk on selle veebisaidi kaudu võimaldada reisibüroodel müüa reise ühtse broneerimise viisil, saadab nendele ettevõtjatele isikliku e-postkasti kaudu teate, hoiatades neid, et süsteemi vahendusel müüdavatele toodetele tehtavatel hinnaalandustel on nüüdsest ülempiir, ning kui pärast teate edastamist sisestatakse süsteemi tehnilised muudatused, mis on selle meetme rakendamiseks vajalikud, võib nende ettevõtjate puhul alates hetkest, mil nad said teada süsteemi halduri saadetud teatest, eeldada nende osalemist kooskõlastatud tegevuses selle sätte tähenduses, kui nad hoidusid sellest tegevusest avalikult distantseerumast, ei teavitanud sellest haldusametusi või ei esitanud eelduse ümberlükkamiseks muid tõendeid, näiteks tõendit selle kohta, et pidevalt kohaldati kõnealust ülempiiri ületavat hinnaalandust.

Eelotsusetaotluse esitanud kohtul tuleb siseriiklike normide alusel, mis reguleerivad tõendite hindamist ja nõutavat tõendatuse taset, analüüsida, kas kõiki talle esitatud asjaolusid arvestades võib põhikohtuasjas kõne all oleva teate saatmine olla piisav tõend selleks, et tuvastada, et teate adressaadid teadsid selle sisu. Süütuse presumptsiooniga on vastuolus, kui eelotsusetaotluse esitanud kohus tõdeb, et pelk teate saatmine võib olla piisav tõend selleks, et tuvastada, et teate adressaadid tingimata teadsid selle sisu.

Allkirjad